

İLQAR QURBANOV
Bakı Biznes Universiteti
Magistrant

ilgargurbanbov14@yahoo.com

Ünvan: Həsən Bəy Zərdabi st 88a, Bakı Azərbaycan

**AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATINDA DAVAMLİ İNKİŞAFIN
TƏMİN EDİLMƏSİ ÜZRƏ MB-IN PUL-KREDİT SİYASƏTİNİN
TƏHLİLİ VƏ QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ**

Xülasə

Pul siyasətinin hədəfinə çatmaq məqsədilə Mərkəzi Bank pul siyasəti alətlərindən istifadə edir. Sərəncamında olan pul siyasəti alətləri vasitəsilə pul kütləsi, valyuta məzənnəsi və faiz dərəcələrinə təsir göstərməklə Mərkəzi Bank özünün son məqsədinə nail olmağa çalışır. Pul siyasətinə dair adekvat qərarlar qəbul etmək üçün Mərkəzi Bank daim ölkədəki makroiqtisadi vəziyyəti təhlil edir və proqnozlaşdırır.

Pul-kredit siyasətinin başlıca məqsədi maliyyə sabilliyinin, inflyasiyaya səbəb olmadan davamlı məşğulluq səviyyəsinin və iqtisadi artımın təmin edilməsi kimi qiymətləndirilir. AMB-nin fəaliyyətinin və onun pul-kredit siyasətinin mühüm istiqamətlərindən biri də bank sisteminin inkişaf etdirilməsi, bu sektorda risklərin azaldılması, likvidliyin yüksəldilməsi, bankların pul yaratma kimi keyfiyyət göstəricisinin daha da artırılmasıdır.

Açar sözlər: inflyasiya, uçot dərəcəsi, qiymətli kağızlar.

Giriş.

Məqalədə Azərbaycan iqtisadiyyatında davamlı inkişafın təmin edilməsi üzrə MB-ın pul-kredit siyasətindən bəhs edilir. Bu məqalədə Azərbaycanın Mərkəzi bankının pul-kredit siyasətinin əsas istiqamətlərinə, onu müəyyənləşdirən amillərə, səmərəlik dərəcəsinə və üsullarına diqqət yetirilir.

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının pul siyasətinin əsas məqsədi ölkədə qiymət sabitliyini, başqa sözlə inflyasiyanın aşağı səviyyədə qorunmasını təmin etməkdən ibarətdir. Aşağı inflyasiya istehlakçılar və biznes üçün əlverişli iqtisadi mühit deməkdir. Qiymət sabitliyi sahibkarlara və ev təsərrüfatlarına imkan verir ki, onlar öz planlarını əminliklə və daha uzunmüddətli dövrə tərtib etsinlər. Aşağı inflyasiya milli valyutanın sabit alıcılıq qabiliyyətini təmin edir. Stabil aşağı inflyasiya gəlirlərin və yığımların dəyərsizləşməsinin qarşısını alaraq milli valyutada uzunmüddətli yığımları stimullaşdırır, dollarlaşmanı və faiz dərəcələrini azaldır. Bütün

bunlar da iqtisadi artıma və maliyyə sabitliyinə müsbət təsir edir. Pul siyasətinin son hədəfi olan inflyasiyanı ölçmək üçün istehlak qiymətləri indeksindən istifadə olunur. Azərbaycanda bu göstərici Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən bütün zəruri tələbat malları və xidmətlərin daxil edildiyi istehlak səbəti əsasında hesablanaraq ictimaiyyətə təqdim olunur. Əhalinin rifah səviyyəsindən və istehlak bazarındakı tendensiyalardan asılı olaraq istehlak səbətinə daxil olan məhsul və xidmətlər dəstinə vaxtaşırı baxılır. Mərkəzi Bankın inflyasiya üzrə hədəfinin kəmiyyət parametrləri növbəti il üçün müəyyənləşdirilərək ictimaiyyətə açıqlanır. İllik hədəf istehlak qiymətləri indeksinin son 12 ayda dəyişimi (və ya 12 aylıq inflyasiya) üzrə müəyyən olunur. Son hədəf əsasında pul siyasətinin aralıq və əməliyyat hədəfləri müəyyən olunur. Perspektivdə inflyasiyanın hədəflənməsi rejiminə keçidlə başlıca əməliyyat hədəfi olaraq banklararası pul bazarındakı qısamüddətli faizlərdən istifadə etmək nəzərdə tutulur. Pul siyasətinin əməliyyat çərçivəsinin mühüm elementlərindən biri faiz dəhlizidir. Faiz dəhlizi banklararası bazardakı qısamüddətli faizlərin dəhliz daxilində hərəkətini təmin etmək məqsədi daşıyır. Faiz dəhlizi eyni zamanda Mərkəzi Bankın likvidlik əməliyyatları üzrə faizlərinin iyerarxiyasını müəyyən edir. Mərkəzi Bankın faiz dəhlizi üç parametr olan uçot dərəcəsi, yuxarı hədd və aşağı həddən ibarətdir. Faiz dəhlizinin aşağı həddi sterilizasiya yönümlü daimi imkanlar alətlərindən olan 1 günlük depozit əməliyyatının faizidir. Faiz dəhlizinin yuxarı həddi isə 1 günlük likvidliyin verilməsi üzrə daimi imkanlar alətlərindən olan əks-REPO əməliyyatının faizidir. Uçot faiz dərəcəsi faiz dəhlizinin mərkəzi parametridir. Bu faiz dərəcəsini elan etməklə Mərkəzi Bank banklararası bazarda qısamüddətli faizləri bu parametərə yaxınlaşdırmağa çalışır. Dəhlizin aşağı həddi ilə uçot dərəcəsi arasında formalaşan faizlərlə sterilizasiya yönümlü qısamüddətli açıq bazar əməliyyatları həyata keçirilir. Uçot dərəcəsi ilə dəhlizin yuxarı həddi arasında formalaşan faizlərlə likvidliyin verilməsi yönümlü qısamüddətli açıq bazar əməliyyatları həyata keçirilir. Mərkəzi Bank sərəncamındakı alətlərlə banklararası pul bazarında faizlərin dəhliz daxilində formalaşmasına çalışır. Bu proses pul siyasəti qərarlarının transmissiyasının birinci həlqəsini təşkil edir. Banklararası bazarda qısamüddətli faizlər dəyişəndə digər faizlər, o cümlədən depozit və kredit faizləri də dəyişir. Bu proses pul siyasəti qərarlarının transmissiyasının ikinci həlqəsini təşkil edir. Pul siyasəti hədəflərinə nail olunması əhəmiyyətli dərəcədə bank sisteminin likvidlik mövqeyindən asılıdır. Bank sisteminin likvidlik mövqeyinə bir sıra amillər təsir göstərir. Likvidliyə təsir edən başlıca avtonom (yəni Mərkəzi Bankdan asılı olmayan) amil hökumət hesablarının, xüsusilə də xəzinə qalığının dəyişimidir. Bu amil dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərindən asılıdır. Xəzinə qalığının azalması manatla müxbir hesablara artırıcı, onun artması isə

manatla müxbir hesablara azaldıcı təsir göstərə bilər. Bu amil dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərindən asılıdır. Hökumət hesablarının dəyişiminin likvidliyə təsirini qiymətləndirə bilmək üçün Mərkəzi Bank Maliyyə Nazirliyi ilə əmək əşlıq edir. Açıq bazar əməliyyatları Mərkəzi Bankın təşəbbüsü ilə və Mərkəzi Bank tərəfindən müəyyənləşdirilən kəmiyyət parametrləri ilə aparılır. Açıq bazar əməliyyatları da sterilizasiya yönümlü və likvidliyin verilməsi yönümlü ola bilər. Sterilizasiya məqsədilə Mərkəzi Bank öncədən müəyyən edilən həcmərdə 1,3,6 və 9 aylıq not hərracları keçirir. Not hərracları sabit həcmli olmaqla bazar faizləri əsaslı mexanizmlə keçirilir. Başqa sözlə notların gəlirliyi bazarda tələb-təklif nisbətindən asılı olaraq formalaşır. Məcburi ehtiyatların norması bankların öhdəliklərinin həcmnin müəyyən faizi nisbətində müəyyənləşdirilir. Banklar tərəfindən məcburi ehtiyatlar “Məcburi ehtiyatların norması, hesablanması və saxlanması Qaydası”na uyğun olaraq hesablanır və saxlanılır. Qaydaya uyğun olaraq məcburi ehtiyatlar bankın cəlb olunan öhdəliklərinin hesablama dövrü (1 ay) üzrə orta günlük qalığı əsasında hesablanır. Hesablama dövrü hər ayın ilk təqvim günü başlayır və son təqvim günü bitir. Banklar hesablama dövründən sonrakı 5 (beş) iş günü ərzində məcburi ehtiyatlar üzrə hesabatı Mərkəzi Banka təqdim etməlidir. Növbəti saxlama dövrünün məcburi ehtiyatları həmin hesabat əsasında müəyyən edilir. Banklar arasında pul bazarı əqdləri təminatlı və təminatsız əsasda bağlana bilər. Banklararası təminatlı pul bazarı əsasən Bakı Fond Birjasında (Birja) qiymətli kağızların girovu ilə bağlanan REPO əməliyyatlarından ibarətdir. REPO əqdi bağlandığı zaman REPO predmeti olan qiymətli kağızlar depozitar tərəfindən REPO alıcısının hesabında dondurulur. “REPO bazarında bağlanılan əqdlər üzrə indekslərin hesablanması və açıqlanması Qaydaları”na uyğun olaraq, Birja tərəfindən gündəlik əsasda banklar arasında bağlanan REPO əqdləri üzrə 1 günlük, 1 həftəlik və 2 həftəlik indekslərin hesablanması və Birjanın internet səhifəsində açıqlanması nəzərdə tutulur. Bu indekslər banklar arasında bağlanan təminatlı pul bazarı əqdləri üzrə reprezentativ faiz rolunu oynayır. Mərkəzi Bankın monetar siyasəti pul siyasətində mühim rol oynayır. Monetar siyasət Mərkəzi Bankın pul təklifinə təsir göstərməyə çalışmasıdır. Monetar siyasətin aşağıdakı növləri var. Daraldıcı siyasət - Bu zaman pul təklifi azaldılacaq və ya az artırılaacaq, yaxud faiz dərəcəsi yüksəldiləcək. Genişləndirici siyasət – Bu zamanı isə pul təklifi kəskin artacaq və ya faiz dərəcəsi azaldılacaq. Bundan əlavə monetar siyasətin məqsədindən asılı olaraq aşağıdakı növləri var: Yumşaq pul siyasəti - Mərkəzi bank faiz dərəcəsinin aşağı salmaqla iqtisadi artıma təkan verir.

Neytral pul siyasəti - Mərkəzi bank faiz dərəcəsinə dəyişiklik etmir. Beləliklə nə iqtisadi artım təşviq edilir nə də inflyasiya ilə mübarizə aparılır.

Sərt pul siyasəti - Bu zaman faiz dərəcəsi yuxarı səviyyədə saxlanmaqla inflyasiya azaldılır. Monetar siyasətin əsas alətlərindən biri açıq bazar əməliyyatlarıdır. Bu alət dövlət istiqrazlarının, şirkətlərin səhmləri və xarici valyutaların alınması və satılması ilə pulun miqdarı idarə edilməsinə səbəb olur. Bütün bu əməliyyatlar zamanı az ya da çox həcmdəki valyuta bazar dövriyyəsiindən çıxır və ya dövriyyəyə daxil olur. Adətən qısa müddətli açıq bazar əməliyyatlarının səbəbi qısa müddətli faiz dərəcəsinə nail olmaqdır. Digər tərəfdən isə bu əməliyyatlar hər hansı xarici valyutada (və ya qızıl)da) xüsusi mübadilə dərəcəsinə qoruyub saxlamağa xidmət edir. Monetar siyasətdə istifadə edilən digər əsas alətlərə isə aşağıdakılar daxildir:

*Diskont faiz dərəcəsi,

*Məcburi ehtiyat norması,

*Mənəvi razısalma (ing. Moral suasion),

*Açıq ağız əməliyyatları (ing. Open Mouth Operations)

Monetar siyasət likvidlik tələsində effektivdir. İnflyasiya və faiz dərəcəsi sifıra yaxın olduqda Mərkəz Bankı ənənəvi yollarla monetar siyasət həyata keçirə bilmir. Bu zaman qeyri ənənəvi üsullar tətbiq edilir: dövlət istiqrazları almaqdansa, korporativ qiymətli kağızlar almaqla istehsalın artımını təmin edir ya da uzunmüddətli istiqrazlar alır və qısa müddətli istiqrazlarını satır.

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının pul-kredit siyasəti haqqında qaydaları.

Ədəbiyyat

1. N.Qreqori. Menkyu Ekonomiksin prinsipləri. Bakı 2014
2. Elnur Sadıqov. Bank əməliyyatları. Dərs vəsaiti. Bakı: “İqtisad universiteti” Nəşriyyatı, 2010-212səh.
3. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının pul-kredit siyasəti haqqında qaydaları.

Analysis and evaluation of monetary and credit policy of the Central Bank of Azerbaijan on ensuring sustainable development in the economy of Azerbaijan

Summary

In order to achieve the goal of monetary policy, the Central Bank uses monetary policy instruments. The Central Bank tries to achieve its ultimate goal by influencing the money supply, exchange rate and interest rates through the monetary policy instruments at its disposal. In order to make

adequate decisions on monetary policy, the Central Bank constantly analyzes and forecasts the macroeconomic situation in the country.

The main goal of monetary policy is to ensure financial stability, sustainable employment level and economic growth without causing inflation. One of the important directions of the Central Bank's activity and its monetary policy is the development of the banking system, reducing risks in this sector, increasing liquidity, and further increasing the quality indicator of banks such as money creation.

Keywords: inflation, discount rate, securities.

Анализ и оценка денежно-кредитной политики Центрального банка
Азербайджана по обеспечению устойчивого развития экономики
Азербайджана

Резюме

Для достижения цели денежно-кредитной политики Центральный банк использует инструменты денежно-кредитной политики. Центральный банк пытается достичь своей конечной цели, воздействуя на денежную массу, обменный курс и процентные ставки с помощью имеющихся в его распоряжении инструментов денежно-кредитной политики. Для принятия адекватных решений по денежно-кредитной политике Центральный банк постоянно анализирует и прогнозирует макроэкономическую ситуацию в стране.

Основной целью денежно-кредитной политики является обеспечение финансовой стабильности, устойчивого уровня занятости и экономического роста, не вызывая инфляции. Одним из важных направлений деятельности ЦБА и его денежно-кредитной политики является развитие банковской системы, снижение рисков в данном секторе, повышение ликвидности, дальнейшее повышение качественного показателя таких банков, как создание денег.

Ключевые слова: инфляция, учетная ставка, ценные бумаги.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 06.12.2022

Çapa qəbul olunma tarixi: 01.07.2023

Elmi rəhbər : i.f.d., dosent A.M.Mustafayev
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur